

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-34-546-555

УДК: 343.6

Р. С. КВАША,

доктор філософії в галузі права*

ORCID: 0000-0003-4284-4917

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ НАСИЛЬСТВА В ТЕОРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

У статті поняття насильства з позицій соціального натуралізму та широкого трактування визначено як фізичний, так і психологічний вплив на потерпілого. Протилежний підхід, відповідно до якого насильство ототожнюється виключно з фізичним впливом на іншу особу, ґрунтується на позитивізмі та не враховує дуалістичну природу цього явища. Основними видами насильства є фізичне та психологічне. Виокремлено об'єктивні та суб'єктивні ознаки насильства: це протиправна поведінка, яка проявляється у зовнішньому середовищі та виражена у конкретних усвідомлених актах діяльності людини; спрямованість проти організму іншої людини; наявність конкретного адресата (потерпілого – при безпосередньому насильстві, або його близьких осіб – при опосередкованому насильстві); може мати місце як проти, так і поза волею іншої особи (потерпілого); умисний характер поведінки особи; здатність впливати на несвідоме та заподіювати фізичну, моральну, майнову шкоду іншій особі; наявність мети спричинити шкоду іншій особі певного характеру.

Ключові слова: насильство, агресія, фізичне насильство, психологічне насильство, економічне насильство, сексуальне насильство, мобінг, булінг, примус, шкода, вплив, відповідальність, недоторканність, види насильства.

Kvasha Roman. The essence of the concept of violence in the theory of criminal law of Ukraine

In the article, the concept of violence from the standpoint of social naturalism and broad interpretation is defined as both physical and psychological impact on the victim. The opposite approach, according to which violence is identified exclusively with physical impact on another person, is based on positivism and does not take into account the dualistic nature of this phenomenon. The main types of violence are physical and psychological. Objective and subjective signs of violence are singled out: this is illegal behavior that manifests itself in the external environment and is expressed in specific conscious acts of human activity; targeting another person's body; the presence of a specific addressee (the victim – in the case of direct violence, or his relatives – in the case of indirect violence); can take place both against and against the will of another person (victim); the intentional character of the person's behavior; the ability to influence the unconscious and cause physical, moral, property damage to another person; the presence of a goal to cause harm to another person of a certain nature.

* **Kvasha Roman**, Doctor of Philosophy in Law

Key words: *violence, aggression, physical violence, psychological violence, economic violence, sexual violence, mobbing, bullying, coercion, harm, influence, responsibility, inviolability, types of violence.*

Вступ. Проблему насильства традиційно відносять до найбільш актуальних у вітчизняній кримінально-правовій науці. Йдеться насамперед про проблему визначення змісту поняття «насильство», особливості фізичного та психічного (психологічного) насильства як об'єктивних ознак складів насильницьких злочинів. Щодо фізичного насильства термінологічних дискусій у вітчизняній юридичній науці не ведеться, на відміну від психічного / психологічного насильства. Зазначимо, що як у нормативно-правових актах України, так і в юридичній науці рівною мірою використовуються поняття «психічне насильство» і «психологічне насильство», тому для потреб цієї статті послугуємою обома. Насильство – один із найнебезпечніших елементів порушення прав людини, забезпечення яких у будь-якій правовій соціальній державі є пріоритетним напрямом державної політики.

Стан дослідження. У вітчизняній правовій літературі різним аспектам насильства та протидії йому приділяли увагу відомі науковці: О. М. Бандурка, Ю. В. Баулін, І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, Б. М. Головкін, В. В. Голіна, В. Я. Горбачевський, В. К. Гришук, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. Г. Колб, І. О. Колб, О. М. Костенко, В. В. Кузнєцов, І. П. Лановенко, О. М. Литвинов, П. П. Михайленко, В. О. Навроцький, Ю. В. Нікітін, А. В. Савченко, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, В. І. Шакур та ін. Запропоновано чимало визначень поняття насильства. В Україні досліджувалися загальнотеоретичні проблеми насильства та його видів. Науковці приділяли увагу також видам насильства стосовно конкретних складів кримінальних правопорушень чи кримінологічним проблемам протидії різним видам насильницької злочинності в Україні (сімейному (домашньому) насильству, сексуальному насильству, насильству щодо жінок, насильству серед неповнолітніх тощо).

Постановка проблеми. Опосередковано питання запобігання та протидії насильству набуло відображення в таких нормативних актах: Кодекс України про адміністративні правопорушення, Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, інші закони України, зокрема «Про Національну поліцію», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», «Про запобігання та протидію домашньому насильству». 11 грудня 2022 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)»¹. В останньому, зокрема, йдеться про форми психологічного та економічного тиску, які теж є проявами насильства. Крім того, вияв насильства часто пов'язаний із такою властивістю характеру, як агресія. Не можна не згадати у цьому контексті збройну повномасштабну

агресію проти України з боку РФ. Щодня окупанти чинять акти насильства щодо мирного населення України, особливо на тимчасово окупованих територіях.

Метою статті є визначення сутності поняття насильства в теорії кримінального права України.

Виклад основного матеріалу. Зміст поняття «насильство» повинен ґрунтуватися на підставі різноманітних прийомів тлумачення, серед яких чільне місце посідають прийоми лінгвістичного, системного та логічного тлумачення.

Так, лінгвістичне тлумачення полягає у «з'ясуванні змісту кримінально-правової норми шляхом розкриття змісту слів, термінів, термінологічних зворотів, нормативних речень, встановлення синтаксичного зв'язку між ними за допомогою правил граматики, орфографії, пунктуації, фразеології»². У межах лінгвістичного тлумачення кримінально-правових норм доцільно насамперед визначитися з тим, яке значення вкладається у поняття «насильство» у загальноживаній українській мові. Аналіз тлумачних словників дає підстави зробити висновок, що поняття «насильство» вживається в українській мові переважно в однаковому значенні. В Академічному тлумачному словнику української мови це поняття розуміється як «1) застосування фізичної сили до кого-небудь; 2) застосування сили для досягнення чого-небудь; примусовий вплив на когось, щось»³. Згідно з Юридичною енциклопедією, насильством визнається «умисний фізичний чи психічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду або містить у собі загрозу її заподіяння зі злочинною метою»⁴. Отже, навіть з невеликого експерименту у семантику слова «насильство» вбачається його неоднозначність, що впливає і на кримінально-правову думку.

Окремі науковці вважають насильство проявом агресії, відзначаючи, що фізичне насильство є крайньою формою, найбільш гострим і небезпечним її проявом⁵. Доволі часто у науковій літературі пропонуються узагальнюючі дефініції. М. І. Хавронюк з метою термінологічного вдосконалення КК України обґрунтовує доцільність його доповнення новою статтею, в якій би визначався зміст кримінально-правових понять, і під насильством пропонує розуміти як фізичний, так і психічний вплив (насильство)⁶.

О. Л. Гуртовенко стверджує, що «в теорії кримінального права узагальнено насильство повинно розумітися як поняття, що охоплює посягання на всі структури (сфери) особистості: біологічну, соціальну, психічну і духовну»⁷. А. О. Йосипів також доходить висновку, що насильство має охоплювати як фізичний, так і психічний вплив на потерпілого⁸. І. І. Давидович розглядає насильство як родове поняття, що об'єднує такі його різновиди, як фізичне та психічне насильство: насильство – це «умисна протиправна дія, яка полягає у впливі на тіло іншої людини, її психіку або свободу, що здійснюється всупереч волі потерпілого або поза його волею і здатна викликати негативні зміни в організмі потерпілого»⁹.

О. М. Храмцов розглядає насильство як «навмисний, суспільно небезпечний, протиправний вплив на іншу особу, який зумовлюється ворожою, інструментальною або негативістською мотивацією, та виявляється у фізичному та (або) інформаційному діянні (дії чи бездіяльності) всупереч чи поза волею людини, тим самим впливаючи на свободу її волевиявлення або спричиняючи їй фізичну та (або) психічну шкоду або створюючи реальну загрозу їх спричинення»¹⁰.

Таким чином, одна група науковців відносить до поняття насильства як фізичний, так і психічний вплив однієї особи на іншу. При цьому більшість з них відзначає, що насильство охоплює як суспільно небезпечні діяння, в яких виразилося насильство, так і суспільно небезпечні наслідки, що настали.

Водночас інша група вчених розуміє насильство виключно як фізичний вплив на організм потерпілого. В останній редакції проєкту КК України (30.01.2023), який розроблено робочою групою з розвитку кримінального права України та винесено на обговорення громадськості, пропонується закріпити таку дефініцію поняття «насильство»: «насильство – фізичний вплив на іншу людину, зокрема, шляхом завдання удару, побоїв, застосування акустичного, світлового, термічного чи хімічного фактору або обмеження її особистої свободи». Таке визначення міститься у ст. 1.4.1 проєкту КК України «Значення термінів Кримінального кодексу (глосарій)». Водночас у цій же статті наводиться й дефініція поняття «погроза», під якою розуміється «погроза – усне, письмове чи конклюдентними діями залякування людини застосуванням насильства, згвалтуванням чи сексуальним насильством, знищенням чи пошкодженням майна, розголошенням дійсних чи вигаданих відомостей, які можуть скомпрометувати людину, або спричиненням їй будь-якої іншої шкоди»¹¹. Отже, робоча група, визначаючи поняття «насильство» та «погроза», вкладає у зміст цих понять те, що на сьогодні охоплюється двома видами насильства, а саме фізичним та психічним. Наприклад, Р. Д. Шарапов вважає, що насильство – це умисне неправомірне заподіяння фізичної шкоди іншій особі поза чи всупереч її волі шляхом енергетичного впливу на органи, тканини або фізіологічні функції органів потерпілого¹². В. О. Навроцький також переконаний, що насильство – це виключно фізичний вплив на організм потерпілого. При цьому він виокремлює ознаки насильства, як-то: 1) це активна форма поведінки, тому застосування насильства шляхом бездіяльності є неможливим; 2) дія, спрямована проти іншої особи; будь-які дії, спрямовані на заподіяння шкоди самому собі, не можуть визнаватися насильством; 3) воно полягає у примусовому впливі, що здійснюється всупереч волі потерпілого, у застосуванні до нього сили; 4) посягання спрямоване на заподіяння шкоди життю, здоров'ю, особистій свободі іншої людини, відбиваючись зовні у позбавленні життя, спричиненні тілесних ушкоджень, мордуваннях, побоях, іншому спричиненні

фізичного болю, позбавленні особистої свободи; 5) насильство виражається у фізичному впливі на потерпілого¹³.

На думку Л. А. Наконечної, недоцільно поділяти насильство на фізичне та психічне. Ця авторка вважає, що «психіка – це одна з важливих функцій людського організму, проте не є фізіологічною і, відповідно, предметом насильницького (фізичного) впливу бути не може ... психіка людини потребує комплексного наукового дослідження, а відповідний вплив на неї слід називати не психічним насильством, а психічним впливом»¹⁴.

І. В. Козич, виокремлюючи злочин, що вчиняється із застосуванням насильства, вважає, що під ним слід розуміти «передбачене КК України суспільно небезпечне умисне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину, що скоюється або супроводжується спричиненням фізичної шкоди іншій людині чи створенням загрози спричинення такої шкоди всупереч (проти) її волі»¹⁵. Таким чином, дослідник також розуміє під поняттям насильства виключно фізичний вплив на потерпілого.

На нашу думку, не слід ототожнювати поняття «насильство» виключно зі спричиненням фізичної шкоди організму потерпілого. Визначаючи зміст цього поняття, вважаємо за доцільне враховувати дуалістичну природу насильства як явища, яке може проявлятися як у фізичній формі, так і в психологічному впливі, що деструктивно впливає на особистість. Окрім того, розуміння насильства як виключно фізичного впливу на іншу людину можливе виключно з точки зору позитивізму. Проте, як зазначає О. М. Костенко, позитивізм є хворобою, яку можна визначити як світоглядну ідеологію, що полягає у прийнятті видимості за дійсність. Вилікуватися від «хвороби» позитивізму можна лише з допомогою доктрини, яка за видимістю дасть змогу відкрити дійсність. Такою доктриною, з точки зору О. М. Костенка, є доктрина, заснована на натуралістичному світогляді, відповідно до якої критерієм, за яким дійсність слід відрізняти від видимості, є закони Природи: дійсним є те, що узгоджується із законами Природи, а те, що не узгоджується, є лише видимістю¹⁶. Ототожнення насильства виключно з фізичним спричиненням шкоди іншій особі, що ґрунтується, як відзначалося, виключно на позитивістських підходах, зумовлює недооцінку ступеня суспільної небезпеки психічного насильства. Наслідки у разі спричинення психічного насильства порівняно з наслідками фізичними подекуди можуть бути більш вагомими, оскільки проявляються здебільшого у стійких деструктивних змінах поведінки потерпілого, що можуть проявитися згодом, вже після вчинення стосовно нього кримінального правопорушення. Окрім того, застосування психічного насильства може зумовити спричинення шкоди психічному та соматичному здоров'ю людини, підвищити його рівень її віктимності у майбутньому. Такі наслідки можуть бути спричинені як фізичним, так і психічним насильством рівною мірою.

Варто відзначити й те, що наслідки фізичного впливу завжди більш очевидні та можуть бути об'єктивно оцінені більшою мірою, ніж наслідки пси-

хологічні. Оцінка наслідків психічного насильства здійснюється зазвичай опосередковано, крізь призму сприйняття потерпілим. Власне цей аспект створює додаткові складнощі, оскільки у такому випадку на об'єктивну оцінку наслідків психічного насильства можуть вплинути різноманітні фактори суб'єктивного характеру. Наприклад, погроза вбивством сприйматиметься по-різному особою, яка чує відповідні висловлювання вперше, і особою, яка систематично чує таку погрозу.

Позиція, що насильство далеко не завжди зводиться до спричинення фізичної шкоди потерпілому, врахована і в Законі України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Відповідно до п. 17 ч. 1 цього Закону фізичне насильство – це форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, завдання побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру¹⁷. Як убачається з цього визначення, у ньому також використовується широкий підхід до розуміння поняття фізичного насильства, що охоплює не лише безпосередній фізичний вплив на організм потерпілого, що порушує його фізичну недоторканність¹⁸. Тобто поняття насильства розглядається у якнайширшому значенні, що повною мірою відповідає соціально-натуралістичному підходу в юриспруденції.

Зауважимо й те, що автори проекту КК України, попри, здавалося б, використання уніфікованого та однозначного підходу в аспекті розуміння насильства виключно як фізичного впливу на потерпілого, все ж допускають диференційований підхід до розуміння поняття «насильство» у проекті цього Кодексу. Так, у ст. 4.6.4. «Домашнє насильство» зазначено: «Особа, яка систематично застосовувала фізичне, психологічне або економічне насильство щодо близької людини чи колишнього подружжя, що спричинило: 1) фізичне чи психологічне страждання, 2) розлад здоров'я, 3) втрату працездатності, 4) емоційну залежність або 5) погіршення якості життя потерпілої людини...»¹⁹. Тобто стосовно цього складу злочину автори проекту КК України роблять винятки порівняно з загальнонормативним визначенням насильства, про яке йшлося вище.

Насильству як універсальній категорії, на нашу думку, притаманні ознаки, які характеризують відповідне негативне явище загалом.

По-перше, насильство є протиправною поведінкою, яка завжди проявляється у зовнішньому середовищі та виражена у конкретних усвідомлених актах. При цьому насильство може мати найрізноманітніші прояви, від яких власне залежить виокремлення видів насильства. Наприклад, фізичне насильство може мати прояв у вигляді удару, побоїв, мордування, тілесних ушкоджень тощо. Тому з урахуванням цієї істотної ознаки

можуть виокремлюватися форми насильства, основними з яких є фізичне та психологічне.

По-друге, насильство спрямоване проти організму іншої людини. Будь-яке насильство виступає кримінально караним у тому випадку, якщо воно спричиняється іншій особі, а не самому собі. Загалом заподіяння тілесних ушкоджень самому собі або спричинення смерті не є кримінально караним. Виняток становить норма про ухилення військовослужбовця від несення обов'язків військової служби шляхом самокалічення (ст. 409 КК України). Самокалічення, що характеризується спричиненням тілесних ушкоджень самому собі, є кримінально караним виключно як один із альтернативних способів вказаного вище кримінального правопорушення проти порядку проходження військової служби.

По-третє, насильство має конкретного адресата. Воно не може бути безадресним та не може стосуватися майна, оскільки насильство пов'язується виключно з впливом на іншу особу. При цьому насильство може бути як безпосереднім, тобто спрямованим безпосередньо на потерпілого, так і опосередкованим, тобто заподіюватися не безпосередньо потерпілому, а його близьким особам. Адресат насильства – це завжди фізична особа, здоров'ю якої спричиняється шкода у результаті чи-то фізичного, чи-то психологічного впливу, а тому знищення та пошкодження чужого майна не охоплюється поняттям «насильство».

По-четверте, насильство може мати місце як проти, так і поза волею іншої особи (потерпілого). Це означає, що насильство – умисне діяння, що може впливати на несвідоме та заподіювати фізичну, моральну, майнову шкоду іншій особі. При цьому насильство має мету спричинити іншій особі шкоду відповідного характеру.

По-п'яте, насильство характеризується умисним характером, що виключає випадковість.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. На основі природного права, а також ураховуючи нормативний підхід до широкого трактування поняття насильства, під ним слід розуміти як фізичний, так і психологічний вплив на потерпілого. Протилежний підхід, відповідно до якого насильство ототожнюється виключно з фізичним впливом на іншу особу, ґрунтується на позитивізмі та не враховує дуалістичну природу цього явища. Констатовано, що основними видами насильства є фізичне та психологічне насильство.

Виокремлено об'єктивні та суб'єктивні ознаки насильства: це протиправна поведінка, яка проявляється в зовнішньому середовищі та виражена у конкретних усвідомлених актах діяльності людини; спрямованість проти організму іншої людини; наявність конкретного адресата (потерпілого – при безпосередньому насильстві, або його близьких осіб – при опосередкованому насильстві); може мати місце як проти, так і поза волею іншої особи (потерпілого); умисний характер поведінки особи; здатність впливати на несвідоме

та заподіювати фізичну, моральну, майнову шкоду іншій особі; наявність мети спричинити шкоду певного характеру іншій особі.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню): Закон України від 16 листопада 2022 року № 2759-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-IX#Text> (дата звернення: 10.02.2023)
2. Загинеї З. А. Кримінально-правова герменевтика: монограф. Київ: АртЕк, 2016. С. 47.
3. Насильство. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <https://cutt.ly/hnSXOXu> (дата звернення: 10.02.2023).
4. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2001. Т. 3: К–М. С. 68
5. Бандурка А. М., Зелинський А. Ф. Вандализм. Харків: Ун-т внутр. дел, 1996. С. 7.
6. Хавронюк М. І. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України» (щодо термінологічного удосконалення кримінального закону). *Актуальні проблеми вдосконалення та уніфікації термінології Кримінального кодексу України*: зб. Київ. ун-т права НАН України, Харк. правознавч. група. Харків: Права людини, 2011. С. 144.
7. Гуртовенко О. Л. Психічне насильство у кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2008. С. 6.
8. Йосипів А. О. Насильницька злочинність: детермінанти та протидія органами внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2009. С. 166.
9. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. С. 12.
10. Храмцов О. М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства (теорія та практика): дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2015. С. 69.
11. Проект Кримінального кодексу України: URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>
12. Шарапов Р. Д. Физическое насилие в уголовном праве: монография. С.-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2001. С. 290.
13. Навроцький В. О. Поняття насильства та його врахування при кримінально-правовій кваліфікації. *Роль органів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії насильству в суспільстві*: мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 17–18 квіт. 2000 р.). Львів, 2000. С. 10–11; Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина: курс лекцій. Київ: Знання, КОО, 2000. С. 155.
14. Наконечна Л. А. Насильство як наскрізне кримінально-правове поняття: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. С. 9–10.
15. Козич І. В. Кримінально-правова політика в сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. С. 13.
16. Костенко О. М. Модернізація доктрини сучасної кримінології у парадигмі соціального натуралізму. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. №1 (2). С. 192–193.
17. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://cutt.ly/wEQt1UE> (дата звернення: 10.02.2023).
18. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006. № 3477-IV. URL: <https://cutt.ly/UEdCQoj> (дата звернення 10.02.2023).
19. Проект Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>

References

1. Pro vnesennia zmin do deiaikykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zapobihannia ta protydii mobinhu (tskuvanniu): Zakon Ukrainy vid 16 lystopada 2022 roku № 2759-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-IX#Text> (data zvernennia: 10.02.2023)
2. Zahynei Z. A. Kryminalno-pravova hermenevtyka: monohraf. Kyiv: ArtEk, 2016. S. 47.

3. Nasytstvo. Akademichnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy. URL: <https://cutt.ly/hnSXOXu> (data zvernennia: 10.02.2023).
4. Yurydychna entsyklopediia: V 6 t. / Redkol.: Yu.S. Shemshuchenko (vidp. red.) ta in. Kyiv: Ukr. entsykl., 2001. T. 3: K–M. S. 68
5. Bandurka A. M., Zelynskyi A. F. Vandalyzm. Kharkiv: Un-t vnutr. del, 1996. S. 7.
6. Khavroniuk M. I. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy» (shchodo terminolohichnoho udoskonalennia kryminalnoho zakonu). *Aktualni problemy vdoskonalennia ta unifikatsii terminolohii Kryminalnoho kodeksu Ukrainy*: zbirn. Kyiv. un-t prava NAN Ukrainy, Khark. pravozakhys. hrupa. Kharkiv: Prava liudyny, 2011. S. 144.
7. Hurtovenko O. L. Psykhichne nasytstvo u kryminalnomu pravi Ukrainy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Odesa, 2008. S. 6.
8. Yosypiv A. O. Nasylnytska zlochynnist: determinanty ta protydiia orhanamy vnutrishnikh sprav: dys. ... kand. yuryd. nauk. Lviv, 2009. S. 166.
9. Davydovych I. I. Kryminalno-pravova okhorona predstavnykiv vlady i hromadskosti, yaki okhoroniaiut pravoporiadok: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv, 2007. S. 12.
10. Khrantsov O. M. Kryminalno-pravove ta kryminolohichne zabezpechennia okhorony osoby vid nasytstva (teoriia ta praktyka): dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv, 2015. S. 69.
11. Proiekt Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>
12. Sharapov R. D. Fyzycheskoe nasytie v uholovnom prave: monohrafiya. SPb.: Yuryd. tsentr Press, 2001. S. 290.
13. Navrotskyi V. O. Poniattia nasytstva ta yoho vrakhuvannia pry kryminalno-pravovii kvalifikatsii. *Rol orhaniv vnutrishnikh sprav u sferi zapobihannia ta protydiu nasytstvu v suspilstvi*: mat-ly mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Lviv, 17–18 kvit. 2000 r.). Lviv, 2000. S. 10–11;
- Navrotskyi V. O. Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyvha chastyna: kurs lektsii. Kyiv: Znannia, KOO, 2000. S. 155.
14. Nakonechna L. A. Nasytstvo yak naskrizne kryminalno-pravove poniattia: dys. ... kand. yuryd. nauk. Lviv, 2016. S. 9–10.
15. Kozych I. V. Kryminalno-pravova polityka v sferi protydiu zlochynam, shcho vchyniautsia iz zastosuvanniam nasytstva: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Lviv, 2012. S. 13.
16. Kostenko O. M. Modernizatsiia doktryny suchasnoi kryminolohii u paradyhmi sotsialnoho naturalizmu. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy*. 2014. №1 (2). S. 192–193.
17. Pro zapobihannia ta protydiu domashnomu nasytstvu: Zakon Ukrainy vid 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://cutt.ly/wEQt1UE> (data zvernennia: 10.02.2023).
18. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 23.02.2006. № 3477-IV. URL: <https://cutt.ly/UEdCQoj> (data zvernennia 10.02.2023).
19. Proiekt Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>

Kvasha Roman. The essence of the concept of violence in the theory of criminal law of Ukraine

Introduction. The problem of violence is traditionally one of the most relevant in domestic criminal law science. It is primarily about the problem of defining the meaning of the concept of "violence", the specifics of physical and mental (psychological) violence as objective signs of the components of violent crimes. Regarding physical violence, there are no terminological discussions in domestic legal science, in contrast to mental/psychological violence. It should be noted that both in the normative legal acts of Ukraine and in jurisprudence, both concepts of "mental violence" and "psychological violence" are found equally; so for the purposes of this article, we will use both concepts. Violence is one of the most dangerous elements of violation of human rights, the provision of which in any legal social state is a priority direction of state policy.

The aim of the article is to determine the essence of the concept of violence in the theory of criminal law of Ukraine.

Conclusions. *from the standpoint of social naturalism and a normative approach to a broad interpretation of the concept of violence, it is proposed to understand violence as both a physical and a psychological impact on the victim. The opposite approach, according to which violence is identified exclusively with physical impact on another person, is based on positivism and does not take into account the dualistic nature of this phenomenon. The main types of violence are physical and psychological. Objective and subjective signs of violence are singled out: this is illegal behavior that manifests itself in the external environment and is expressed in specific conscious acts of human activity; targeting another person's body; the presence of a specific addressee (the victim - in the case of direct violence, or his relatives - in the case of indirect violence); can take place both against and against the will of another person (victim); the intentional character of the person's behavior; the ability to influence the unconscious and cause physical, moral, property damage to another person; the presence of a goal to cause harm to another person of a certain nature.*

Key words: *violence, aggression, physical violence, psychological violence, economic violence, sexual violence, mobbing, bullying, coercion, harm, influence, responsibility, inviolability, types of violence.*